

Barn som upplever våld i nära relationer och våld i barnavårdsutredningar

Länsstyrelsen i Skåne län

19 september 2019

”En allvarlig form av psykiskt våld är när barn tvingas se eller höra våld mellan sina föräldrar.”

(Nationellt centrum för kvinnofrid 2014, “Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa)

Våldets omfattning

Våldets omfattning i barnfamiljer

- 10 % av alla barn i Sverige har ngn gång upplevt att en förälder blir utsatt för våld av sin partner .
- 5% har upplevt det ofta. (SOU 2001:72 och socialstyrelsens folkhälsorapport 2009)

Att uppleva våld mot en förälder efter separation

- I familjer där de biologiska föräldrarna inte längre lever tillsammans rapporterar barn nästan **dubbelt** så mycket familjevåld som övriga barn.
- Våld som fortsätter efter att föräldrarna har separerat är ofta gravare än det våld som föregick separationen.

(Nationellt centrum för kvinnofrid, Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen 2014)

Vem upplever våld mot en en förälder/omsorgsperson?

- Flickor
- Barn som inte identifierar sig som varken pojke eller flicka.
- Barn med funktionsnedsättning.
- Barn vars föräldrar är oense om boende och umgänge.
- Elever som var placerad i familjehem/HVB.

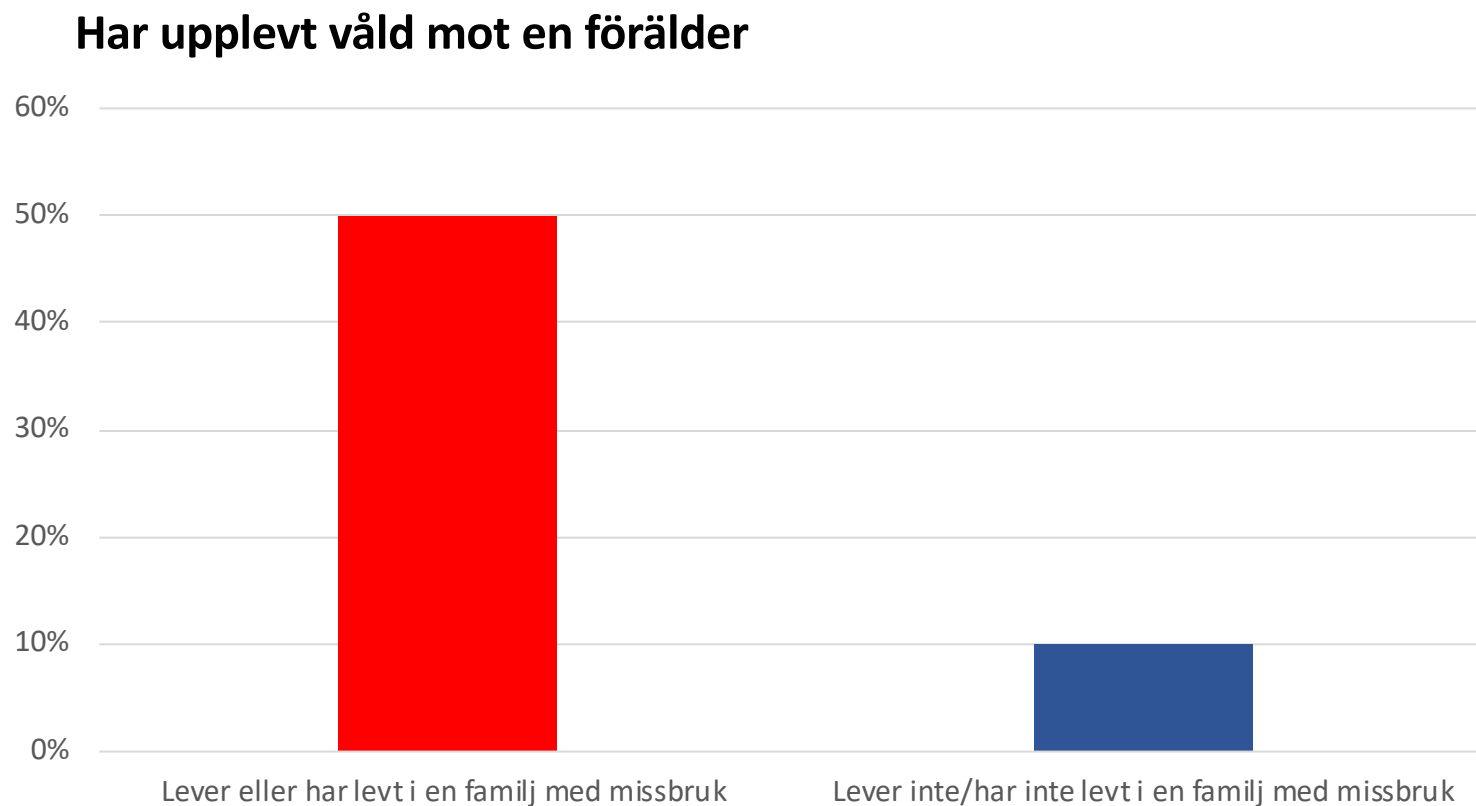
(Våld mot barn , En nationell kartläggning, Allmänna Barnhuset 2016)

Vem upplever våld mot en en förälder/omsorgsperson?

- Spädbarn och förskolebarn
- Våld kan debutera under graviditet eller under barnets första år (SOU 2015:55)
- Det grova våldet mot kvinnor, som leder till sjukhusvistelse, kulminerar i åldrarna 25-44 år- i de åldrar då kvinnor är mammor till förskolebarn eller yngre skolbarn.

(Nationellt centrum för kvinnofrid, Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen 2014)

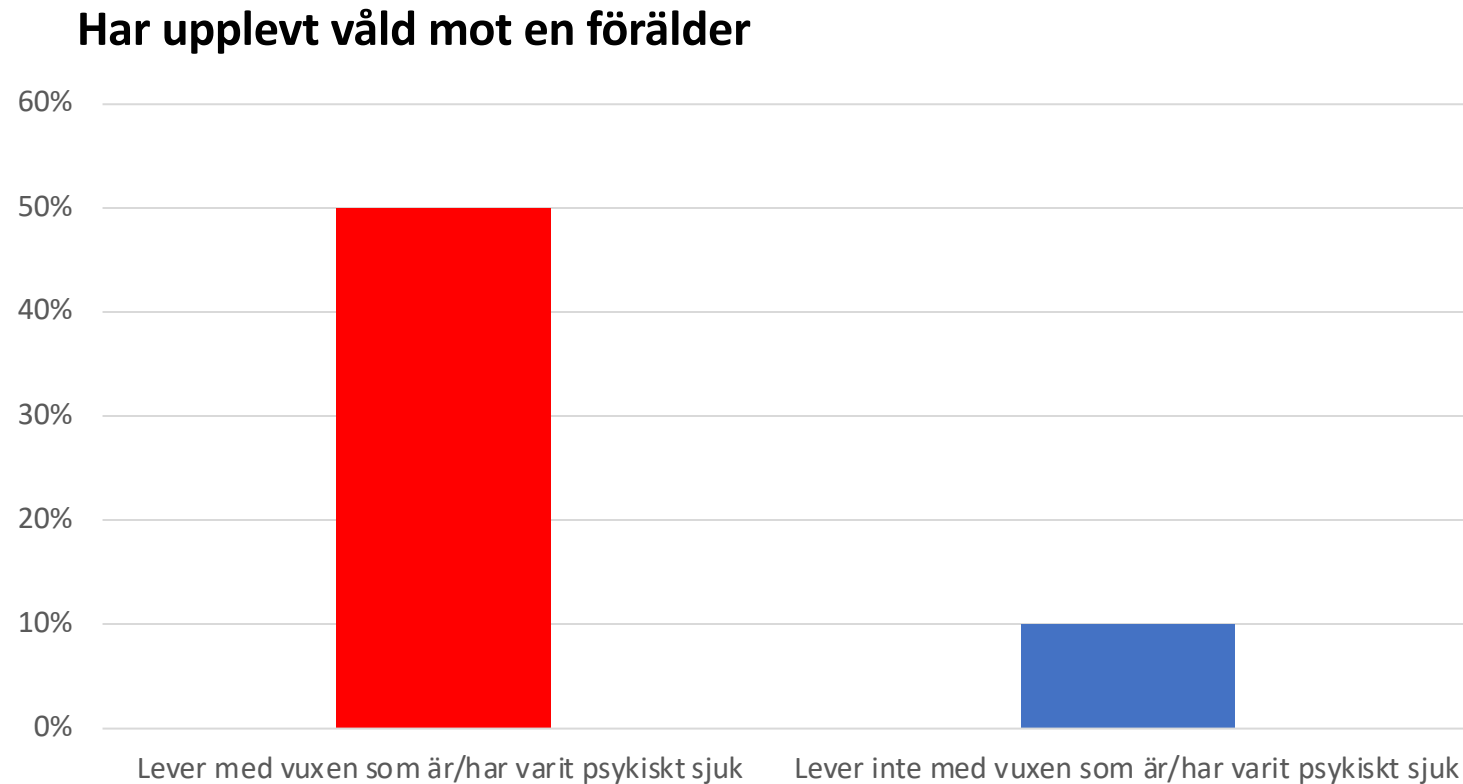
Andel elever som rapporterar att de har upplevt våld mot en förälder. En jämförelse mellan dem som inte lever/inte har levt i en familj med missbruk och dem som lever/har levt i en familj med missbruk.

(Våld mot barn , En nationell kartläggning, Allmänna Barnhuset 2016)

Andel elever som rapporterar att de har upplevt våld mot en förälder. En jämförelse mellan dem som inte lever/inte har levt med en vuxen som är/har varit psykiskt sjuk och dem som lever/har levt med en vuxen som är/har varit psykiskt sjuk.

(Våld mot barn , En nationell kartläggning, Allmänna Barnhuset 2016)

Barn som upplever våld utsätts ofta själva för våld

- Upp till **70 procent** av barn vars pappa misshandlar deras mamma är själva utsatta för fysisk barnmisshandel.
- De barn som upplevt våld mot en förälder är oftare utsatta för fysisk barnmisshandel, psykisk barnmisshandel, försummelse och sexuella övergrepp från vuxna än vad andra barn är.

(Våld mot barn, En nationell kartläggning, Allmänna Barnhuset 2016)

- Den allvarligaste av alla riskfaktorer för våld mot barn är våld i hemmet mellan de vuxna.

(Nationellt centrum för kvinnofrid, Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen 2014)

De vuxnas definition av våld

Var finns barnen när mamma utsätts för våld?

En undersökning om mammor och barn på kvinnojourer i Göteborg visade att:

- 95 % av barnen hade vid minst ett tillfälle befunnit sig i bostaden när mamman utsattes för våld.
- 77% av barnen hade vid minst ett tillfälle befunnit sig i samma rum.
- 45% av barnen hade varit i direkt kontakt med en eller båda föräldrarna när misshandeln skedde.
- 62% av barnen själva utsatta för misshandel av pappa

(Almqvist & Broberg, 2004 Barn, 0-6 år, på kvinnojour)

Vad vet barnen ?

- De flesta barn har en god insikt om vad som pågår hemma. (Van Rooij m.fl. 2015)
- De beskriver ofta upplevelsen av våld med flera olika sinnen.
- Många barn beskriver att det är svårt att undkomma ljudet av våld.

(Jonhed i Moser Hällen & Sinisalo 2018)

Barns behov av validering

- När de vuxna tror att barnen inte har sett, inte har förstått eller inte minns lämnas barnen ensamma i att hantera sina minnen och känslor.
- Det finns risker för att barn kan få kvarstående kognitiva svårigheter när deras erfarenheter inte valideras utan tvärt om ifrågasätts av föräldrarna (eller av andra vuxna).

- Om barns upplevelser nonchaleras, ifrågasätts eller beskrivs som fantasier eller lögner kommer små barn efter hand att tvivla på att de faktiskt har varit med om det som de minns.
- Om barn börjar att tvivla på att de egna upplevelserna är verkliga, riskerar de att utveckla en osäkerhet i egen varseblivning och gentemot sina egna minnen.

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

Definition av våld– barns upplevelser av våld

(Barns upplevelser av) våld i nära relationer inbegriper fysiska, psykiska, sexuella eller materiella handlingar av en omsorgsperson mot en omsorgsgivare, som barnet **uppfattar** som skrämmande och/eller **våldsamma** och som kan ha kort-eller långsiktiga **konsekvenser** för barnets välmående och/eller tilliten mellan barnet och någon av omsorgsgivarna.

(Anna Jonhed i Moser Hällen & Sinisalo 2018)

Bevittna

Med bevittna avses enligt t.ex. kommentaren till brottsskadelagen att se eller att höra något.

Uppleva

Det finns olika definitioner av begreppet uppleva. Enligt Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (SO) från 2009 och enligt Nationalencyklopedin (NE) är innebörden **att vara med om något som direkt berörd part**, med avseende på skeende etc., gärna på något anmärkningsvärt sätt.

(SOU 2019:32)

- **Bevittna** antyder att barnet är något av en utomstående betraktare.
- Barnets situation bygger snarare på att de dels är direkt eller indirekt involverade i det som pågår, dels har en nära relation till den som utövar eller utsätts för våldet.

(Jonhed i Moser Hällen & Sinisalo 2018)

Att barn upplever våld inom familjen innebär inte att de är utanförstående betraktare utan de är delaktiga vittnen i en icke självvald situation de måste förhålla sig till.

(Maria Eriksson 2014)

Man kan aldrig vara en passiv betraktare eller vittne till sin egen livsmiljö

(Överlien & Hydén 2007)

Defintion av barn som upplever våld i hemmet/familjen

Barn och ungdomar som ser, hör, hör om, och upplever konsekvenserna av det psykiska, fysiska, sexuella, materiella och finansiella våld som en av deras föräldrar/omsorgspersoner utsätter den andra föräldern för.

(Carolina Överlien 2012)

- Det handlar om en rad enskilda situationer som var och en kan vara traumatiserande.
- Det handlar även om att leva under en konstant förhöjd stressnivå eftersom den våldsutsatta föräldern och barnet lever med rädslan för att de när som helst kan utsättas för våld igen.

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

Barns upplevelser av våld i relation sina omsorgspersoner

En rad studier har visat att våld i föräldrarnas nära relationer är bland det mest negativa som kan drabba ett barn. Om vi ser på effekterna på barnens hälsa och utveckling.

(Kitzmann m.fl., 2003; D'Andrea m.fl., 2002)

Faktorer som påverkar utgången när man utsätts för våld och fara:

- Är det en olycka eller en naturkatastrof, eller är det någon annan människa som utsätter barnet för övergrepp eller våld?
- Har det hänt vid ett tillfälle eller är det något som återkommer?
- Har barnet möjlighet att återhämta sig från det som har hänt, eller kommer hen att utsättas för nya faror hela tiden?
- I vilken period av livet sker den traumatiska händelsen?

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

- Får barnet stöd av familj eller andra?
- Är det en främling eller någon som barnet litar på eller är beroende av, tillexempel en förälder?

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

- Är det ett öppet eller dolt trauma- känner omgivningen till det som har drabbat barnet och förstår därmed barnets beteende som en reaktion på att det har hänt något?
- Hur förstår föräldrarna barnets situation och påverkan?

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

Symptom, strategier eller signaler ?

- Ungefär hälften av barn uppvisar symptom
- Ungefär hälften av barnen är ”symptomfria ”
- Att inte uppvisa symptom är inte att inte vara drabbad

”Ju svårare och mer omfattande **upplevelser** barnet har varit med om, som allvarliga övergrepp som pågått under lång tid, desto starkare koppling finns det till en negativ utveckling”

(Broberg et al., 2011)

- **Psykiska problem**, svag impuls kontroll, beteendestörningar, depression, försämrad stresshantering, ångest, suicidtankar och suicidförsök, försämrad verbal- och minnesförmåga hos förskolebarn, mardrömmar, PTSD.
- 25% av barn på skyddade boenden uppfyller kriterierna för PTSD (SOU 2017:112)

Barn tenderar att må sämre och ha en mer allvarlig problematik (ångest och PTSD) om pappa utövar våld mot mamma än tvärtom.

(Miller m.fl 2014)

För att....

- Barn påverkas av föräldrarnas affekter i sin tolkning av situationen.
- Om föräldern blir skrämmd, och med sin mimik och rörelser signalerar att något är farligt, blir det den känslan som förmedlas till barnet och barnets ängslan intensifieras tills skräck.

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

- **Fysiska problem-** försenad motorisk utveckling, sängvätning, ökad risk för t.ex. hjärt- och kärlsjukdomar långt senare i livet, ökad risk för olika immunologiska sjukdomar, astma, omedelbara skador på **hjärnans utveckling**, psykosomatiska symptom.

Att bli traumatiserad....

Komplext trauma

Utvecklingstrauma

Att leva med ständig beredskap de första åren av livet...

Erfarenheter under de första åren av livet lägger strukturen för hjärnans utveckling. Det som kallas ”toxic stress”, dvs. när det späda barnet utsätts för långvariga och höga nivåer av stress (t.ex. genom våld i familjen) innebär en hög risk för att hjärnans strukturering skadas.

SOU 2017:112

Symptom på utvecklingstrauma:

- Svårt att kontrollera och reglera de egna känslorna och beteendet.
- Hämmade eller utåtagerande beteenden,
- Svårt med nära relationer till andra,
- Att dra sig undan, vara avstängd eller passiv,
- Svårt att koncentrera sig och att hålla fokus,
- Att hamna i starka affektpåslag såsom intensiv oro eller ångest, explosiv ilska eller förtvivlad ledsamhet – leder till svårigheter att heja impulser och stoppa sig
- Ofta finns det många jobbiga minnen som det går mkt kraft åt att hålla borta.
- Traumatiska erfarenheter och traumarelaterade behov visar sig ofta i utmanande beteenden som präglas av ex irritation, lättretlighet, oro, ängslan och aggressivitet - smärtuttryck

- **Kognitiva begränsningar** – ”fel-meddelande” att våld är ok, pappor ska bestämma.
- **Förändrad världsuppfattning** – den grundläggande känslan av trygghet saknas-
barnet förväntar sig att världen är en osäker, skrämmande och oförutsägbar plats.

- **Social/ relationella svårigheter** (längre fram) kriminalitet, försämrad social kompetens, brist på empati gentemot andra barn, utåtagerande, svårigheter att förmedla sina tankar, att man skäms och därmed distanserar sig.
- **Skolsvårigheter**- lägre prestationsförmåga, försämrad koncentration.

- Barn som upplevt våld mellan sina föräldrar och mot sina syskon löper en ökad risk för att också uppleva våld eller att utsätta andra för våld i en vuxen relation.
- När barnen själva är i tonåren och börjar etablera nära relationer finns alltså risk för att de både utsätts för och utsätter sin partner för våld.

Renner och Slack (2006) Intimate partner violence and child maltreatment: Understanding intra- and intergenerational connections.

Anknytning och våld

Tre olika anknytningsmönster:

- Trygg
- Otrygg
- Desorganiserad

Desorganiserad anknytning

- Barn utvecklar enbart desorganiserad anknytning i samspel med en omsorgsperson som beter sig på ett sätt som innebär att barnets skräms, utan att lugna ner barnet igen, eller som är oförmögen att lugna barnet på grund av sin egen rädsla eller frånvaro.
- När sådana situationer upprepas och utgör återkommande erfarenheter innebär det en risk för att barnet efter hand inte heller i andra sammanhang klarar att använda närhet till föräldern för emotionell reglering.

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

Desorganiserade anknytning

Barn som vid upprepade tillfällen är med om att ingen av föräldrarna kan ge tröst och skydd, utvecklar olika strategier för att skydda sig själva.

- Kontrollerande anknytningsmönster: ett behov av kontrollera samspelet med andra för att känna sig trygg. (relationsspecifika anknytningsmönster)
- Olika typer av kontrollerande anknytningsmönster: Aggressivt- bestraffande, Tvångsmässigt omvårdande och att inte synas.

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

Aggressivt- bestraffande anknytningsmönster:

- att slå och hota för att kontrollera omgivningen blir för många barn ett sätt att hantera en situation där närheten till omsorgspersonerna inte varit trygg utan tvärtom.
- Har hög vaksamhet för fara – personer som de uppfattar som större, starkare eller på annat sätt farliga undviker de att utmana. Försöker istället att få den potentiellt farliga personen att tycka om dem.
- Kan få helt skilda beskrivningar av barnet från olika omsorgspersoner.

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

Tvångsmässigt omvårdande anknytningsmönster:

- Att lugna sig själv genom att bli den som tar hand om allting, den som själv blir omsorgspersonen i samspelet med en eller båda föräldrarna.
- Upplever inte att man behöver en trygg omsorgsperson.
- Att ta hand om praktiska sysslor, städa, ta hand om syskon, fixa mat, ta hand om föräldern emotionellt, lugna och trösta.
- Får ofta uppskattning för sin omsorg.

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

- Ett samspelelmönster som lätt generaliseras till andra situationer- barnen uppfattas ofta som kompetenta, resursfulla och snälla.
- Ofta hög frånvaro i skolan.
- Riskerar att gå miste om åldersadekvata utvecklingsuppgifter.

Att inte synas eller märkas

- Att skydda sig själv genom att inte synas och märkas.
- Att märkas så lite som möjligt för att befrämja överlevnaden
- Små barn- att inte gråta, inte skratta, inte se arga ut.
- Äldre barn – undvika att ha åsikter, undvika att visa känslor, att hålla sig undan eller att hålla med föräldern.

Sekundära konsekvenser av våld

- byta skola
- flytta
- förlust av sitt nätverk
- att inte alls ha kontakt (sociala medier)
- att leva med skyddade personuppgifter
- sämre ekonomiska förutsättningar
- den våldsutövande föräldern; är för farlig, flytt, anstalt
- “dras in” i olika processer där barnet måste berätta för “olika tanter och gubbar” om våldet flera gånger (rättsprocess, familjerättslig process, utredning hos socialtjänsten
- att förlora sin förälder (den våldsutsatta)

Våld i hemmet barns strategier

Våld i hemmet barns strategier

Innan våldsepisoden

- Att förebygga
- Att dämpa

Under våldsepisoden

- Att gå emellan
- Att beskydda sig själv och sina syskon

(Carolina Överlien 2012)

- Att avleda
- Att tillkalla hjälp

(Carolina Överlien)

Efter våldsepisoden

- Att vara ett stöd
- Att ge igen

(Carolina Överlien 2012)

Att upptäcka barns utsatthet

Ingen ser och hör

- Flera av barnen beskriver att ingen utomstående vuxen har frågat hur de har haft det hemma, trots att det ibland har funnits mycket tydliga signaler om att något är fel.
- Flera av de barn eller unga vuxna uppger att de under många år har levt med våld i familjen utan att vuxna i deras omgivning överhuvudtaget frågat dem hur de mår.
- De säger att de gärna fått den frågan av någon vuxen de kände förtroende för t.ex. av en lärare och att de då troligtvis hade berättat.
- Det har visat sig att mångdubbelt fler fall av våld i nära relationer upptäcks när man rutinmässigt börjar fråga om detta inom barn- och ungdomspsykiatri (BUP).

Att upptäcka våld- en utmaning

Att upptäcka & utreda våld i familjer- en utmaning

- Ett gemensamt projekt för familjen att dölja våldet.
- Våldsutövaren
- Barnen
- Den våldsutsatta föräldern.

Barnen

- Lär sig att man inte pratar om våldet.
- Barn berättar ytterst sällan före tonåren om våld i hemmet (avsaknad av begrepp, rädsla, bristande tillit) (Georgsson m. fl., 2011)
- Använder termer som gör att vuxenvärlden inte förstår allvaret.

Det känns dåligt att prata om det (våldet)... för ingen förstår vad jag säger.. När jag var, när jag var hos polisen, där, där sa jag vad som hände men förstod inte vad jag sa. (pojke 6 år)

- Pratar om att det är bråk hemma eller säger att den som förövade våldet var sjuk.

” mamma sa att pappa var sjuk. Jag förstår inte varför min pappa är sjuk på ett sånt sätt? När Moas pappa var sjuk hade han snuva och så blev han frisk igen ”

(Almqvist, Norlén och Tingberg 2019)

Hur pratar barn om våld ?

- Barn kan ha svårt att prata om och beskriva det våld som de har upplevt.
- Barnens berättelser kan vara kortfattade, motsägelsefulla, svårbegripliga och kaotiska.
- Att det är ”svårt att ut det”

” ja men det är klämt, jag har det klämt här inne, men jag vill få ut allting, men jag vågar inte göra det” Flicka 9 år

- Många barn använder omskrivningar såsom ”pappa håller på”, ” de bråkar”
- Det kan vara lättare att berätta om vad de (barnet) själv gjorde när konflikter och våld förekom än att beskriva våldet som mamma blev utsatt för.

(Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2012)

Varför berättar inte den våldsutsatta föräldern om våld?

Lagstiftning, föreskrifter och allmänna råd - om socialnämndens arbete med barn som upplever våld

Barn som upplever våld är brottsoffer

- Socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver (SoL 5 kap 11§, 2007)
- Socialnämnden ska också särskilt beakta att ett barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående är offer för brott och ansvara för att barnet får det stöd och den hjälp som barnet behöver. (SoL 5 kap 11§)
- Barn som har bevittnat ett brott som är ägnat att skada barnets trygghet och tillit i förhållande till en närstående person har rätt till Brottsskadeersättning.

Socialstyrelsen föreskrifter & allmänna råd (SOSFS 2014:4)

Kompetens

(4 kap)

Allmänna råd

Personal som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden som gäller våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld bör ha kunskaper om

– hur man för samtal med ett barn om våld och andra övergrepp, och

– vilka konsekvenser det kan få för ett barn att utsättas för eller bevittna våld eller andra övergrepp av eller mot närstående.

Kompetens

(IVO:s granskning 2019)

- Bristerna återkommer framförallt i de kommuner och verksamheter som saknar specialistbefattning eller specialistkompetens kring våld i nära relationer.
- En intressant dimension som framträder i IVO:s granskning är att vissa nämnder har specialutbildad personal som arbetar med våldsutsatta vuxna, medan den personal som arbetar med att utreda barn som utsatts för eller bevittnat våld inte nödvändigtvis har samma specialiserade kompetens.

Utredning av våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld

(6 kap 1 §)

1 § När socialnämnden får kännedom om att ett barn kan ha

1. utsatts för våld eller andra övergrepp av en närstående, eller
2. bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående

ska nämnden utan dröjsmål inleda en utredning om barnets behov av stöd och hjälp.

- 2 § Om den som är under 18 år har utsatts för våld eller andra övergrepp av sin partner eller hedersrelaterat våld, ska även bestämmelserna om utredning i 6 kap. gälla.

Risken för ytterligare våld

- En utredning som rör våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld **ska** också innehålla en bedömning av risken för att barnet utsätts för eller bevittna ytterligare våld.
- Även när ett barn har utsatts för våld av sin partner eller utsatts för hedersrelaterat våld **ska** nämnden bedöma risken för ytterligare våld (5 kap. 1 § SOSFS 2014:4).

Utredningens innehåll

Utredningens innehåll

(6 kap SOSFS 2014:4 Allmänna råd)

Socialnämnden bör utreda bl.a.

- **Barnets behov av stöd och hjälp akut, inklusive vård eller boende i ett annat hem än det egna.**

- Det är viktigt att socialtjänsten har i åtanke att barnets **överlevnadsstrategier** kan anta former som innebär att det kanske inte direkt visar att det behöver hjälp.

Hjälpbehovet kan bli synligt först i ett senare skede, då tillvaron stabiliserats och blivit tryggare.

(Socialstyrelsen 2016)

- **Våldets karaktär och omfattning**

- Avsikten är inte att utreda våldet ur ett **brottutredande perspektiv**, utan för att kunna bedöma vilka konsekvenser våldet **kan** få för barnets hälsa och utveckling och vilka insatser till stöd och hjälp barnet kan behöva. Det kan också vara en del i bedömningen av risken för fortsatt våld.

(Socialstyrelsen 2016)

- **Våldets påverkan på barnet och dess relation till föräldrarna.**

- **Barnets egen uppfattning om våldet**

Barnets röst - 11 kap. 10 § SoL

- Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt.
- Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.
- Ett barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt denna lag. Ett barn som är yngre får höras i domstol, om barnet inte kan antas ta skada av det.

- **Vardera förälderns uppfattning om våldets konsekvenser för barnet.**

Det mest framträdande draget hos föräldrar som utövar våld är att de har svårt att sätta sig in i hur våldet påverkar barnen.

Ofta tenderar de att förminska eller förkasta barnets upplevda rädsla och oro. Att föräldern tar på sig ansvaret för det som har hänt och ber om ursäkt är ovanligt.

(Anna Jonhed i Moser Hällen & Sinisalo 2018)

- **Barnets behov av stöd och hjälp på både kort och lång sikt.**

- Nämnden bör vidare utreda om någon åtgärd behöver vidtas i fråga om vårdnad, umgänge, förmynderskap eller målsägandebiträde enligt 5 kap. 2 § första stycket socialtjänstförordningen (2001:937)

”Utredningsarbetet syftar till att ge kunskap om barnets situation i förhållande till våld.”

(Tina Mattsson 2017)

Hur omfattande informationsinsamlingen behöver bli styrs av ärendets komplexitet.

(Socialstyrelsen 2015- Dokumentation och handläggning inom socialtjänsten)

Insatser till barn

(SOSFS 2014:4 7 kap 3 §)

Om ett våldsutsatt barn eller ett barn som bevittnat våld behöver stöd och hjälp med anledning av våldet, **akut** eller på **kort** eller **lång** sikt, **ska** socialnämnden erbjuda barnet insatser med utgångspunkt i dess olika behov av

1. skydd,
2. råd och stöd, och
3. vård och behandling.

Allmänna råd

Socialnämnden bör kunna erbjuda barnets föräldrar och andra till barnet närstående råd och stöd med utgångspunkt i barnets behov.

För barn som upplevt pappas våld mot mamma visade att det avgörande för barnens psykiska hälsa och återhämtning **inte var vilken insats** de fick, utan om de slapp tvingas till fortsatt umgänge med någon som de upplevde som en förövare – även om denne inte dömts.

(Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma Resultat från en nationell utvärdering 2011)

Dokumentation i ärenden som rör barn som har upplevt våld

Ordens betydelse...

- Vilka ord använder vi för att beskriva våldet?
- Forskning visar att man tenderar att omdefiniera våldet med hjälp av mindre laddade begrepp såsom ”bråk” och ”konflikter”.
- Risken med detta är att våldet osynliggörs.

Dokumentation

Allt som har kommit fram i en utredning om den enskilde och som har avgörande betydelse för en myndighets ställningstagande i ärendet ska dokumenteras.

(Socialstyrelsen 2015- Dokumentation och handläggning inom socialtjänsten)

Dokumentation

- Genomförandet av beslut om stödinsatser, vård och behandling som rör enskilda ska dokumenteras. Dokumentationen ska utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter och **händelser av betydelse** (11 kap. 5 § SoL)
- Dokumentationen är bl.a. en förutsättning för att systematiskt kunna undersöka om insatser leder till förbättringar för den enskilde.

Brister i dokumentationen kan medföra att beslut fattas på ett otillräckligt eller felaktigt underlag.

(Socialstyrelsen 2015- Dokumentation och handläggning inom socialtjänsten)

Våld i barnavårdsutredningar

- Socialtjänstens ansvar för barn som utsätts för eller bevittnar våld samt för hur de ska genomföra utredningar när detta kommer till deras kännedom är tydligt i lagstiftningen och socialstyrelsens direktiv.
- Det förekommer dock uppgifter som tyder på att föreskriften i många fall ändå inte följs i detta avseende och att utredningarna brister i kvalitet. (SOU 2017:112)

Handläggning barnärenden (IVO 2019)

Bland annat:

- Saknas riskbedömningar, saknat dokumentation av eventuell risk att barnet också fortsättningsvis blir utsatt för eller bevittnar våld.
- En del utredningar saknar beskrivningar av karaktären och omfattningen av våldet som barnet blivit utsatt för eller bevittnat.
- Ofta saknas även beskrivningar av hur detta våld påverkat barnet, vilka konsekvenser det får för barnet att bevittna våld i en nära relation

- saknas ofta dokumentation kring barnets behov av hjälp och stöd, akut såväl som på lång sikt.
- barnets egen uppfattning om situationen.
- Nämnderna brister i dokumentation av ställningstagande om polisanmälan vid misstanke om brott mot barn.

- Om en utredning saknar beskrivningar av våldets karaktär eller barnets behov av stöd och hjälp försvåras arbetet med att urskilja vilken typ av insatser barnet behöver och hur de insatserna ska erbjudas.
- En utredning som syftar till att utreda ett barn som varit utsatt för eller bevittnat våld måste därför innehålla uppgifter om barnets behov och situation.

(IVO 2019)

Vad sker med våldet i barnavårdsutredningen?

- I många barnärenden kategoriserades problemen som våld i mottagningskedet men problem-formuleringen ändrades under utredningens gång till ”föräldrakonflikter”.

(Socialinspektionen Stockholm stad, 2017)

Ärendets gång- vad händer med våldet?

- **Våld en viktig aspekt** → frågeställningar om våld → utredning som belyser barnets situation i relation till våldet → insatser utifrån våldet.
- **Allmänna frågeställningar** → utredningen fokuserar på barnets behov på ett allmänt sätt, frågan om våld är perifer → kan inte bedöma om det har förekommit våld. → inte riktade insatser utifrån våld

Olika logiker

- Logikerna styr utredningsarbetet och gör arbetet begripligt;
  - det är genom dem som utredarna vet vad de ska göra och hur de ska genomföra arbetet.
  - skapar gemenskap och trygghet, ett gemensamt språk, ett gemensamt mål för arbetet.

(Mattsson 2017)

- talar om vilket syftet med barnavårdsutredningen är- utredningen skrivs med ett syfte, och syftet påverkar innehållet.
- Visar om våld ska förstås som ett specifikt socialt problem som ska uppmärksammas i utredningen eller inte.

(Mattsson 2017)

Den integrerade barns behov-logiken

- generella frågor om barnets mående, situation eller behov

- utredarna tar fast på utredningens generella uppdrag att utreda barnets situation och behov
- våld uppfattas inte som en specifik fråga som särskilt ska utredas (förpassas till polisen)
- våld beskrivs därmed inte heller av utredarna som något som ska fokuseras i utredningsarbetet eller som de behöver fråga barnet om. (Karinstad

(Mattsson 2017)

Den specialiserade våldslogiken

- Frågan om våld är navet som utredningen kretsar kring
- våld genomsyrar utredningarna och löper som en röd tråd genom dem som helhet
  - förhåller sig aktiv till frågan om våld
  - söker insatser till specifika sociala problem- inte generella insatser.
  - vad har initierat ärendet? – behåller fokus på detta.
  - med denna förståelse behöver utredarna fråga om våldet för att få veta ngt om det. (Lenestad)

(Mattsson 2017)

Hur formuleras frågeställningarna ?

- När utredningen innehåller frågor om våld skapas ett fokus som tar utgångspunkt i den anmälan som initierar utredningen.
- Vad signalerar vi med frågorna?

(Mattsson 2017 s 97)

Frågeställningar som aktualiserar våld

Har B blivit utsatt för psykiskt/fysiskt våld? Hur påverkar föräldrarnas konflikt B? Har B bevittnat det misstänkta våldet? Hur ser B:s fysiska och psykiska hälsa ut? Behöver B:s föräldrar stöd i sina föräldraroller för att tillgodose B:s behov? (L1)

(Mattsson 2017 s 97)

Allmänna frågeställningar

(relaterar inte till anmälningarna- tappar fokus)

Hur mår och utvecklas B? Är modern i behov av stöd för att kunna tillgodose B:s grundläggande behov? Vilka stödåtgärder kan socialtjänsten erbjuda modern för att hjälpa henne till en självständig tillvaro med gått mående? (K3)

(Mattsson 2017 s 99)

Hur mår B? Hur ser B:s hemsituation ut och hur påverkas han av den? Finns det behov av insatser från socialtjänsten? (K14)

(Mattsson 2017 s 99)

- Om våldet ej benämns i frågeställningarna tenderar utredningen att tappa fokus på ärendets speciella karaktär och problematik, dvs oro för våld som har föranlett anmälan sin inkommit
- Förmildrande benämningar såsom ”konflikt” och ”bråk” innebär att barns erfarenheter och upplevelser osynliggörs och neutraliseras

Att inta ta parti....

Att inta ta parti.....

” att osynliggöra eller neutralisera våld innebär alltid att indirekt ta parti för våldsutövaren. Frånvaro av en bedömning innebär alltså att den röst som förnekar våld kommer att väga väldigt tungt”

(Tina Mattsson, 2017)

Vad är sant?

- Gärningsman och brottsoffer ger olika berättelser av det våld och de övergrepp som skett är det vanliga scenariot som yrkesverksamma på olika myndigheter möter.
- I de olika beskrivningarna av våldet finns ofta en inneboende konflikt.
- Det finns minst två berättelser
- Bidrar till konflikter som kan uppstå i det professionella arbetet inom en myndighet såväl som i samarbetet mellan myndigheter och organisationer.
- Ordval för att beskriva våldet kan också bidra till att göra berättelserna grumliga.

(SOU 2015:55)

Sammanfattningsvis kan sägas att det aldrig kan vara enkelt att arbeta med våld. Att härbärgera att gärningsman och brottsoffer ger olika berättelser och att i första hand ställa sig på den våldsutsattas sida är en stor utmaning för verksamheter, men oerhört viktigt för arbetet.

(Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck, 2015)

Vad sker i bedömningen av föräldraförmågan ?

Att vara en våldsutövande förälder...

- Att som barnets närstående utöva våld, i synnerhet om det sker i barnets närvaro, är ett uttryck för bristande föräldraförmåga.

(Socialstyrelsen 2016)

”Våldsutövandet är en del av föräldraskapet det går inte att skilja åt.”

(Anna Jonhed)

Våldets relation till föräldraskapet - förövaren

- Ointresse för barnet
- Våldsutövande mot barnet
- Självcentrering, överlägsenhet
- Inställning ägande (av mamman och barnet)
- Kontrollbehov (sätter reglerna, men tar inget ansvar för genomförande)
- Rigiditet
- Begränsad eller ingen förståelse för hur våldet påverkar barnet

(Anna Jonhed)

Att vara en våldsutsatt förälder...

- Hos den som är utsatt för våldet kan föräldraförmågan brista både vad gäller att skydda barnet från våldssituationer och p.g.a. den psykiska ohälsa som våldet ger upphov till.
- Utsattheten gör det svårt att vara psykiskt och fysiskt tillgänglig som förälder i den utsträckning som barnet behöver.
- Posttraumatisk stress kan störa samspel mellan barn och föräldrar.

(Socialstyrelsen 2016)

Vem brister i sin föräldraförmåga?

- Mycket fokus på den våldsutsatta föräldrarnas brister i sitt föräldraskap – det tycks vara den våldsutsatta föräldrarnas ansvar att skydda barnen från att uppleva mer våld.

Uppvisar B symptom på att ha bevittnat våld? Har B:s moder förmågan att ge henne skydd?

(Tina Mattsson, 2017)

- Det finns en glidning i utredningarnas frågeställningar mot att det är **kvinnornas förmåga** att ge skydd och trygghet i förhållande till mannens våld som utreds, **snarare än hur mannens våld påverkar eller skadar barnet eller vad som behöver göras för att mannens våld ska upphöra.**
- I utredarnas resonemang sker nästan vad som skulle kunna tolkas som en **omvändning av vem som behöver granskas och vem som behöver försvaras.**
- Deras sätt att resonera kan tolkas som att de försöker **hitta förmildrande omständigheter** i förhållande till våldsutövare, medan de intar en problematiserande hållning till den som är våldsutsatt.

(Tina Mattsson 2017)

Det är en paradox hur den våldsutsatta föräldern förväntas skydda barnet och samtidigt inte göra sig skyldig till ”umgängessabotage”.

(SOU 2017:112)

Att bedöma föräldraförmågan – den våldsutövande föräldern

Att bedöma föräldraförmågan – den våldsutövande föräldern

- Det finns skillnader mellan våldsutövande pappor:
  - en grupp pappor undviker närvaro i barnets liv efter separation.
  - en grupp fortsätter eller förvärrar ett skadligt mönster.
  - en tredje grupp pappor som tidigare utövat våld är relativt ansvarstagande efter separation.

- Det som utmärker den relativt ansvarstagande gruppen är dels att de:
  - I lägre grad utövat psykiskt våld mot partnern och att
  - De inte undergräver mamman som förälder,
  - Dels att de i högre grad accepterar att relationen upphört.
  - Dessa pappor tenderar också att ha tydligare fokus på barnen och se dem som separata från sig själva, jämfört med de pappor som drar sig undan respektive de som fortsätter eller förvärrar våldet.

(Lundy Bancroft 2012)

Bedömning av den våldsutövande förälderns föräldraförmåga. Det handlar bland annat om:

- I vilken grad mannen utsatt mamman för fysisk fara,
- Hur det tidigare våldet mot barnen sett ut, inklusive i vilken mån det förekommit sexuella övergrepp eller andra gränsöverskridanden,
- I vilken grad mannen förnekar, minimaliserar eller försvarar det våld han använt,
- Graden av kontroll riktad mot mamman och psykisk grymhet riktad mot mamman och barnen,
- Graden av likgiltighet inför att barnen skadas när mamman utsätts för våld,
- I vad mån pappan använt barnen som vapen och eller undergrävt mamma-barnrelationen.

(SKL 2011)

”Socialtjänsten måste tydligt ta ställning till våldsutövarens föräldraförmåga utifrån att hen misstänks utöva våld.”

(Socialinspektionen Stockholm stad, 2017)

”Vi måste ställa större krav på våldsutövaren som förälder än som partner”

(Maria Eriksson 2018)

Metodstöd för att synliggöra våld i barnavårdsutredningar

- BBIC
- FREDAs-bedömningsmetoder
- Samverkan

BBIC som stöd för att uppmärksamma våld

Familj och miljö

- **Föräldrarnas hälsa och beteende**

Risk för barnet

Att ha en förälder som har utvecklingsstörning, funktionsnedsättning, hälso- eller **beteendeproblem**.

Viktiga aspekter

- Har någon av föräldrarna ett våldsamt eller antisocialt och kriminellt beteende ?

- **Socialt nätverk och integrering**

Risk för barnet

Att sakna eller ha ett komplicerat socialt nätverk

Viktiga aspekter

Hur ser kontakten ut med släktingar, vänner, grannar och andra viktiga personer (isolering)

Barnets utveckling

- **Hälsa och utveckling**

Risk hos barnet

Att ha psykiska hälsoproblem

Viktiga aspekter

- Har barnet psykiska eller psykiatriska problem t.ex. depression, ångest eller självdestruktivitet?
- Har barnet posttraumatisk stress (PTSD)?
- Har barnet huvudvärk, magont, ryggont, dålig aptit/svårt att äta, muskelvärk och/eller yrsel?
- Är barnet ofta trött eller har svårt att somna och sova?
- Har barnet en normal utveckling vad gäller motorik och inlärning?

- **Utbildning**

Viktiga aspekter

- Har barnet oroväckande frånvaro?

- **Känslor och beteende**

Anknytning

Risk hos barnet

- Att ha en otrygg eller desorganiserad anknytning
- Viktiga aspekter
  - Hur fungerar samspelet mellan barnet och föräldrarna? Har något uppmärksammats i samspelet mellan barn och föräldrar som är avvikande eller tyder på anknytningsproblematik?
  - Vänder sig barnet till föräldrarna för stöd och tröst om något skrämmer eller oroar barnet?
  - Är barnet hämmad i föräldrarnas närhet t.ex. genom att lägga band på sina egna känslor, önskningar och behov?
  - Är barnet rädd för någon av eller båda föräldrarna eller annan omsorgsperson?

Känslor och temperament

Risk hos barnet

- Att inte känna rädsla
- Att känna ilska
- Att känna nedstämdhet eller oro
- Att uppvisa överaktivitet, impulsivitet eller att ha svårt att koncentrera sig.

Viktiga aspekter

Är barnet orädd, utan fruktan?

Är barnet ofta arg?

Är barnet nedstämd, ledsen eller visar tecken på oro eller rädsla

Är barnet hyperaktivt?

- **Sociala relationer**

Relationen till föräldrarna

Risk för barnet

Att ha en oförutsägbar relation till sina föräldrar och ha upplevt upprepade kontinuitetsbrott i relationen.

Att ha föräldrar som har en konfliktfylld separation mellan sig.

Viktiga aspekter

-Får barnet ta ett känslomässigt ansvar för sina föräldrar (t.ex. genom att trösta föräldrarna, medla i konflikter mellan föräldrarna eller andra vuxna, ta del av föräldrarnas svårigheter i för hög omfattning)?

- **Våld, övergrepp och utnyttjande - Bevittna och uppleva våld**

Risk för barnet

Att bevittna och uppleva våld

Viktiga aspekter:

-Förekommer det ofta konflikter mellan föräldrarna eller andra personer i hemmet?

-Har barnet upplevt att föräldrarna eller andra personer i hemmet slagits, varit hotfulla eller kontrollerade?

-Har barnet själv bevittnat våld i hemmet mellan föräldrarna eller andra personer och hur har barnet i så fall agerat i dessa situationer? (t.ex. försökt gå emellan, gömma sig på sitt rum, hämtat hjälp, rymma hemifrån)

-Har barnet upplevt våld eller hot om våld som riktar sig mot husdjur eller egendom?

-Har barnet bevittnat våld på annat sätt (t.ex. våldsamma spel eller filmer)?

Om det har framkommit under Sociala relationer att barnet upplevt och bevittnat allvarliga konflikter eller våld:

- Hur ser föräldrarna på situationen?
- Har föräldrarna förmåga att skydda barnet nu och framöver?
- Vad behöver hända för att barnet inte ska utsättas igen?
- Har föräldrarna förståelse för våldets skadliga effekter och vad barnet eventuellt behöver för stöd?

Föräldrarnas förmåga

- **Säkerhet**

Skydd mot psykiskt och fysiskt våld

Risk för barnet

Att leva i en familj där det förekommer våld mellan de vuxna

Viktiga aspekter

Har föräldrarna förståelse för att barnet inte ska utsättas för våldets skadliga effekter och vad barnet eventuellt behöver för stöd?

Skydd mot att bevittna och uppleva allvarliga konflikter eller våld mellan vuxna

Risk för barnet

Att bevittna och uppleva våld mellan vuxna

Att leva i en familj där det förekommer normalisering av våld eller allvarliga konflikter

Skydd för barnet

Att leva i en familj där de vuxna har ett fungerande samspel med varandra

Att ha föräldrar som skyddar barnet mot att bevittna och uppleva våld

Att ha föräldrar med insikt om vålds skadliga effekter och barnets behov av stöd.

Viktiga aspekter:

- Hur fungerar relationen och samarbetet mellan barnets föräldrar, och/eller de vuxna som barnet bor tillsammans med?
- Förekommer det allvarliga konflikter mellan föräldrarna?
- Hur löser föräldrarna konflikter som uppstår dem emellan?
- Använder någon av föräldrarna våld eller hot om våld mot sin partner?
- Använder någon av föräldrarna psykiskt våld (kränkande, nedlåtande ord) mot sin partner?
- Utöver någon av föräldrarna social eller ekonomisk kontroll av sin partner (t.ex. att partnern inte får umgås med vem han eller hon vill eller inte får hantera sina egna pengar eller får bekosta allt)?

Samverkan

(3 kap 9§ SOSFS 2014:4)

- Socialnämnden ska samverka för att samordna sina insatser så att de inte motverkar varandra. Om insatser ges till flera i en familj, **ska samtliga insatser samordnas**. Detta ska göras med beaktande av behovet av trygghet och säkerhet hos våldsutsatta och barn som bevittnat våld.
- Samverkan på individnivå utgår från den enskilda vuxnas eller barnets behov. Insatserna till våldsutsatta och barn som upplevt våld behöver **samordnas så att de inte motverkar varandra**.

Tack för idag!

www.arvinutbildning.se

www.linnmhallen.se

Instagram: @arvin.utbildning

@linnmoserhallen

Facebook: Arvin utbildning

Linnmoserhallen